

ACTIVISMUL FEMININ ROMÂNESC ÎN CLUJUL INTERBELIC¹

GHIZELA COSMA

Biblioteca Județeană „Octavian Goga” Cluj

ghizela.cosma@bjc.ro

ABSTRACT: In the post-1918 political context and in a city with a specific demographic landscape, women's activism was shaped by ethnic and religious criteria, as well as by other specific objectives. Applying this typology to Romanian women's societies, the study offers a view on some of the most prominent associations from Cluj, through a series of monographic notes that retain their most important defining elements: objectives, activity and significant accomplishments, also listing the individual particularities of each society. The short histories include micro-biographies of the leadership – some of the most important representatives of the Cluj women's movement. Going from description to analysis and by discerning the particular elements of each society, their leadership and also their discourse, the study emphasises the local particularities of interwar women's activism; originating in the pre-war era, Romanian women's interwar activism maintained the line of a national militancy, served through piety, charity and emancipation. This context left little interest for radical emancipation ideas; therefore, militancy for women's rights centred on the objective of feminine emancipation as the ultimate purpose is not witnessed. Considered on a regional and national scale of female interwar activism, Romanian women's activism from Cluj is part of a regional current of the feminist movement, with a traditionalist moderate tendency inside the larger Romanian feminist movement. The local Cluj branch of the Romanian Women's Group (Gruparea Femeilor Române), who followed the model of their mother-society, promoted a distorted interpretation of women's rights, in an anti-democratic authoritarian ideological construct marked by strong nationalist accents. On the other hand, after 1918, within new political and state realities, the activities of Cluj women established their objectives in tight connection to the main determining factors of the specific local realities of the era (demographic, economic, social, and cultural factors), and in the service of asserting and consolidating the newly found Romanian identity of the city.

KEYWORDS: Romanian women's societies, interwar Cluj, nationalism, piety, charity, emancipation

Introducere

Folosind termenul de activism feminin în accepțiunea sa de angajament colectiv pentru o cauză (culturală, religioasă, caritabilă etc.), deci ca expresie comportamentală colectivă, studiul nostru își propune reconstituirea formelor sale de exprimare în cadrul societăților de femei din

Clujul interbelic, în particular, ale româncelor. Nu ne-am propus să adunăm în aceste pagini monografiile exhaustive, de altfel imposibil de redus la dimensiunile unui studiu, aceasta în condițiile în care, unele societăți clujene

¹ Varianta în limba română a articolului *Romanian Women's Activism in Cluj during the Interwar Years*, apărută în „Territorial Identity and Development”, Volume 7, nr. 2, Autumn 2022, republicată cu acordul redacției.

beneficiază deja de astfel de reconstituiri¹, în timp ce istoria altora constituie încă teritorii deschise pentru cercetări ulterioare mai ample. Un element de noutate al demersului nostru ar fi încercarea de a oferi o imagine cuprinzătoare asupra societăților clujene ale românelor și încadrarea lor într-o tipologie sugerată.

Sucesiunea de notițe monografice au ca scop evidențierea principalelor obiective/realizări ale fiecărei societăți aduse în atenție și a mijloacelor de atingere ale acestora, cu trasarea particularităților individuale. În micile istorii prezentate am introdus micro-biografii ale liderelor acestor societăți, destul de puțin cunoscute în istoriografie. Cu puține excepții², animatoarele mișcării femeilor clujene nu au atras până acum atenția și interesul cercetătorilor. Abordării descriptive ne propunem să-i asociem una analitică, aplicată atât evocărilor micro-monografice și micro-biografice, cât și celei de-a treia componente, cea discursivă. Prin acestea urmărim obiectivul final al demersului nostru, decelarea elementelor specifice, evidențierea particularităților locale ale activismului feminin românesc interbelic. Nu în ultimul rând, în limitele stadiului actual al cercetării problematice, ne propunem integrarea rezultatelor analizei noastre într-o perspectivă regională și națională asupra activismului feminin al epocii.

Contextualizare

În Clujul interbelic s-a practicat un intens activism feminin, oglindit de numărul mare al societăților de femei la care fac referire diverse surse documentare ale timpului. El a fost marcat de o serie de particularități, unele izvorâte din specificul local al structurii etnice a populației orașului și redefinirea statutului fiecărei comunități etnice după Unire. În Clujul anilor 1920, principalele etnii în funcție de ponderea lor în structura demografică erau: românească, 33% din populația urbei, maghiară 50%, evreiască 12%. Până în anul 1938, din totalul locuitorilor, românii au ajuns la un procent de 41%, maghiarii 41%, evreii 14%.³ Această situație demografică se corela cu o nouă realitate politică după 1918, care a marcat și activismul feminin clujean. Comunitatea maghiară, devenită minoritară în noul cadru statal, a îmbrățișat ideea de corp unic al comunității etnice, considerând activitatea instituțiilor tradiționale – biserică, școală, familie, drept garant al identității sale.⁴ De aici a rezultat un set de valori îmbrățișate și de mișcarea femeilor maghiare, care nu cadrau cu ideile radicale de emancipare a femeii. La nivelul comunității evreiești erau perceptibile cinci orientări: a celor ce se identificau cu maghiarii, a sioniștilor, a evreilor ultrareligioși, a susținătorilor integrării româno-evreiești, precum și a adepților ideologiilor supranaționale, aceste delimitări neeliminând suprapuneri

¹ Mihai Alexandrescu, „Privire asupra evoluției filialei clujene a Societății Ortodoxe Naționale a Femeilor Române (1920-1948)”, în *Condiția femeii în România secolului XX*, II, coord. Ghizela Cosma, Virgiliu Țârău (Cluj-Napoca: Editura Neremia Napocae, 2002), 79-86; Lavinia Buda, „Reuniunea „Sf. Maria” a femeilor române greco-catolice din Cluj, o „reuniune mariană atipică””, *Studia Universitatis Babeș-Bolyai. Theologia Graeco-Catholica Varadiensis*, LVII, nr. 2 (2012): 5-22; Ana-Maria Stan, „Asociaționismul cultural și academic în perioada interbelică. Reuniunea Femeilor Creștine din Cluj, 1925-1931”, *Historia Universitatis Iassiensis*, I (2010): 131-149.

² Ana-Maria Stan, „Eliza Constantinescu Bagdat, portretul unei feministe din lumea academică interbelică”, *Anuarul Institutului de Istorie «George Barițiu» din Cluj-Napoca*, XLIX (2010): 245-257; Ghizela Cosma, *Din istoria Clujului la feminin. Crochiuri biografice* (Cluj-Napoca: Casa Cărții de Știință, 2019).

³ Octavian Buzea, *Clujul 1919-1939* (Cluj: 1939), 95.

⁴ Lónhárt Tamás, „Asociațiile femeilor maghiare din Transilvania în prima jumătate a secolului XX”, în *Condiția femeii în România în secolul XX. Studii de caz*, coord. Ghizela Cosma, Virgiliu Țârău (Cluj-Napoca: Presa Universitară Clujeană, 2002), 68.

permanente și identități hibride. Dar tendința majoră a fost aceea de afirmare a identității evreiești.⁵ Femeile au activat în domeniul caritabil în colaborare cu instituțiile religioase și prin Asociația Femeilor Izraelite, în cadrul unor organizații laice culturale, ca asociația femeilor lehudit și, cu răspândirea sionismului, în WIZO (Women's International Zionist Organization).⁶ Comunitatea românească era majoritară în noul cadru statal dar, la nivel local, s-a situat pe al doilea loc ca pondere în structura etnică a orașului până spre 1938. În acest context, chiar dacă politic se realizase obiectivul major al mișcării naționale, Unirea, în plan local, a rămas obiectivul consolidării și afirmării comunității românești. Mișcarea femeilor române a rămas astfel legată de postura antebelică a militantismului național, un set de valori tradiționale fiind cultivate în continuare, adaptate doar la noul context politic și local. În concluzie, obiectivele care reuneau în jurul lor clujencele puteau fi diferite, dar orientau eforturile lor doar spre propria comunitate etnică, imprimând mișcării femeilor un caracter tradiționalist.

Apoi, separatismul etnic s-a combinat și cu delimitări de ordin religios, în cadrul unor puternice grupări de femei organizate sub patronajul bisericilor încă din perioada antebelică. După Unire femeile maghiare au devenit model de asociere, în contextul în care s-a încercat instituționalizarea reprezentării intereselor minorității maghiare prin intermediul bisericii.⁷ Acestea activau în societățile de femei catolice, reformate, unitariene și luterane. Femeile izraelite își desfășurau și ele activitatea în strânsă colaborare cu instituțiile religioase.

Organizațiile femeilor colaborau cu Hevra Kadisha. Apoi, acțiunile de caritate ale Confrețiilor Sacre erau gestionate de organizațiile de femei. Ele aveau în administrare și grădinițe, se îngrijeau de educația religioasă și morală a fetelor din comunitate.⁸ Tot sub patronajul bisericilor s-au constituit și cele mai puternice societăți ale românelor: Reuniunea *Sfânta Maria* a femeilor greco-catolice și filiala locală a Societății Ortodoxe Naționale a Femeilor Române.

Societăți patronate de biserici

Reuniunea femeilor greco-catolice a fost prima societate a românelor constituită la Cluj, la 16 iunie 1902, cu scopul declarat de înfrumusețare a bisericii Bob, denumită ca atare Reuniunea femeilor greco-catolice *Sfânta Maria* pentru decorarea bisericii greco-catolice din Cluj. Prima președintă a reuniunii a fost Ana Popp, născută Lemeni.⁹

Nepoată a episcopilor Lemeni și Bob, Ana Popp s-a stabilit la Cluj în 1870, ca soție a avocatului Alexa Popp. A luat parte la toate acțiunile de afirmare națională, iar căminul ei a fost un focar de viață socială, artistică, de susținere a românilor.¹⁰ Sub conducerea ei, reuniunea a fost un model de angajament social atât în domeniul religios, cât și caritabil. În perioada războiului, s-a implicat în asigurarea asistenței răniților prin *Ambulanța Petran*, primul spital românesc din Clujul acelor ani care, după război, a devenit sediul unui orfelinat, patronat de acum de Societatea Ocrotirea Orfanilor din Război, care a început să activeze și la Cluj.¹¹

⁵ Gidó Attila, *Două decenii. Evreii din Cluj în perioada interbelică* (Cluj-Napoca: Editura Institutului pentru Studiarea Problemelor Minorităților Naționale, 2014), 237, 239.

⁶ Ibid., 188.

⁷ Lónhárt, „Asociațiile femeilor”, 68.

⁸ Gidó, *Două decenii*, 188.

⁹ Simona Știgher, „Mișcarea feministă din Transilvania. Constituirea și evoluția reuniunilor de femei”, *Crisia*, XIX (1989): 447.

¹⁰ [Cronicar], „La moartea unei matroane române”, *Gazeta ilustrată*, VI, nr. 5-6 (1937): 7.

¹¹ Buda, „Reuniunea „Sf. Maria””, 8-10.

Primii ani postbelici au adus afirmarea caracterului exclusiv unit al societății, cu părăsirea ei de către doamnele ortodoxe, care și-au înființat propria reuniune. Ana Popp s-a retras de la conducere, dar a deținut în continuare funcția de președintă de onoare până la moartea sa, în 1937.¹² Locul ei a fost ocupat de Eugenia Tripon.

Fică a protopopului din Iclod, Ion Parpiriu Pop, Eugenia a fost căsătorită cu Gavril Tripon, avocat, puternic implicat în viața socială și culturală românească la Cluj și Bistrița și în mișcarea națională.¹³ Eugenia Tripon a susținut și ea cauza națională, activând în mișcarea femeilor la Bistrița, apoi la Cluj, unde a ajuns cu soțul ei, în 1920. Aici a deținut președinția Regionalei IX Cluj a Societății pentru Ocrotirea Orfanilor de Război¹⁴ și a Reuniunii *Sfânta Maria* a Femeilor Române Greco-Catolice.

În perioada mandatului său au continuat acțiunile de înfrumusețare a bisericii Bob și s-a urmărit câștigarea bisericii minorităților, vechea biserică nemaifăcând față afluxului de credincioși. Au fost derulate acțiuni umanitare destinate clujenilor, dar și victimelor catastrofei de la Lupeni.¹⁵

La 15 februarie 1923, invocând motive familiale, Eugenia Tripon a predat funcția de președintă Liviei Boilă, care a început cel mai îndelungat mandat în fruntea societății, ce a durat până în 1935.

Livia Boilă a fost fiica Elenei, sora lui Iuliu Maniu. Acesta s-a îngrijit de creșterea și educația nepoților săi după decesul prematur al soțului surorii sale. Livia s-a căsătorit cu Romul Boilă, profesor universitar de drept de la Universitatea

din Cluj și om politic, figură marcantă a Partidului Național Țărănesc. Soție și mamă a cinci copii, Livia Boilă a fost profund implicată în activitățile sociale, culturale și caritabile clujene. Inspirată de mama sa, care a condus Reuniunea Femeilor Române din Năsăud și Blaj și a deținut și vicepreședinția Uniunii Femeilor Române din Transilvania¹⁶, la rândul ei, s-a angajat în activitatea mai multor societăți ale femeilor din Cluj, remarcabilă dovedindu-se activitatea sa în cadrul Reuniunii *Sfânta Maria* a Femeilor Române Greco-Catolice. Pentru munca depusă în cadrul acesteia din urmă, a fost recompensată de papa Pius al XI-lea cu decorația *Pro Ecclesia et Pontifice*.¹⁷

Perioada mandatului Liviei Boilă în fruntea reuniunii femeilor greco-catolice a fost una de avânt deosebit. S-au înființat filiale în Mănăștur, Cordoș, Dâmbul Rotund, ajungându-se în 1928 la un număr de 711 membre. A continuat îngrijirea bisericii Bob, apoi și a bisericilor Schimbarea la Față și Calvaria din Mănăștur. Au fost sprijinite cu importante sume de bani filialele, spre a-și putea înălța lăcașuri de închinare. În plină dezvoltare a fost și activitatea caritabilă a societății. Pe lângă numeroase serate cu scop filantropic, reuniunea a inițiat din iarna anilor 1933-1934 organizarea unei „mese a săracilor”, programul fiind extins ulterior și în beneficiul elevilor și studenților nevoiași. La acestea s-au adăugat două opere sociale importante:

Căminul studenților greco-catolici deschis la 1 octombrie 1927 și Căminul de zi pentru copii *Sfânta Maria* din Cartierul Iris, inaugurat în 1935¹⁸, unde erau adăpostiți și hrăniți peste zi 30

¹² [Cronicar], „La moartea”, 7.

¹³ Emil Precup, *În amintirea lui Dr. Gavril Tripon* (Cluj: 1940), 7-25.

¹⁴ „Convocare”, *Gazeta Poporului*, II, nr. 50-51, 16 april. 1922: 4.

¹⁵ Buda, „Reuniunea „Sf. Maria””, 12.

¹⁶ Cristian Borz, *Monografia satului Bădăcin și a familiei Maniu* (Zalău: Editura „Caiete Silvane”, 2012), 242-243, 227-228.

¹⁷ Buda, „Reuniunea „Sf. Maria””, 15.

¹⁸ Ibid.; Anton Rus, „Reuniunile Mariane în eparhiile greco-catolice românești (1900-1948)”, *Studia*

de copii proveniți din familii nevoiașe.¹⁹ Din 1923, s-au inaugurat conferințele educative pentru femei. La inițiativa Lievei Boilă, s-a introdus aniversarea Zilei Mamei și a Copilului, marcate alături de alte sărbători naționale și religioase de peste an.²⁰

În anul 1933, odată cu federalizarea tuturor reuniunilor mariane și constituirea Uniunii Mariene a Femeilor Române Unite, Livia Boilă a devenit președintă a acesteia.²¹ În contextul activității organizatorice regionale a reuniunilor mariane, în septembrie 1934, s-a constituit și Uniunea Reuniunilor Mariene Diecezane de Cluj-Gherla, la președinția căreia a fost desemnată Elena Aciu²² care, anul următor, avea să preia de la Livia Boilă și președinția Reuniunii Mariene din Cluj.

Elena Aciu, fiică a dascălului Nicolae Fabian din Bârsana, a studiat la Sighetu Marmației, apoi la Cluj și Budapesta, la Institutului Pedagogic Superior, unde s-a specializat în științe pedagogice, limbi străine, istorie și geografie. A activat ca profesoară la Beiuș și la Șimleul Silvaniei²³, unde a locuit o vreme împreună cu soțul ei, avocatul și omul politic Alexandru Aciu. În anul 1934, la pensionarea Elenei, cuplul s-a mutat la Cluj, unde Alexandru Aciu fusese numit notar public.²⁴

Elena Aciu a preluat aici președinția reuniunii femeilor greco-catolice, venind cu o bogată experiență dobândită în cadrul Reuniunii Femeilor Române din Beiuș, dar și a Reuniunii

Femeilor Române Sălăjene, a cărei președintă a fost între anii 1924-1934. Medalia *Crucea Regina Maria*, clasa a II-a, oferită de Regele Ferdinand pentru activitatea de îngrijire a soldaților răniți în timpul campaniei din Ungaria, dar și ordinul *Meritul Sanitar* gradul I, conferit în 1934 pentru activitatea desfășurată în cadrul Reuniunii Femeilor Române din Sălaj, confirmau aprecierea eforturilor sale. Elena Aciu a mai obținut și unul din cele trei premii decernate în cadrul competiției organizate cu prilejul celui de-al doilea Congres Internațional de la Paris, axat pe problematica maternității, *La mère au foyer, ouvrière de progrès humain*, pentru lucrarea sa monografică dedicată Clarei Maniu, mama lui Iuliu Maniu. Acest demers literar nu a fost unul excepțional, Elena Aciu manifestând și preocupări literare, ca autoare de piese de teatru pentru școlari.²⁵

Cu preluarea conducerii filialei clujene a Reuniunii *Sfânta Maria* a Femeilor Române Greco-Catolice de către Elena Aciu, care deținea și președinția Uniunii Reuniunilor Mariene Diecezane de Cluj-Gherla, practic activitatea celor două organisme s-a confundat, marianistele clujene încercând să impună la nivelul întregii dieceze acțiuni pe care le-au întreprins cu succes la nivel local. Aceasta se datora și faptului că, în linia generale, comitetele de direcție erau conduse de aceleași persoane, alături de Elena Aciu, funcțiile de vicepreședinte fiind deținute de Maria Agârbiceanu și Ida Breban.²⁶ Aceasta din urmă

Universitatis Babeș-Bolyai. Theologia catholica, LVI, nr. 1 (2011): 31-32.

¹⁹ Livia Deciu, „Darea de seamă asupra înființării și funcționării „Căminului de zi Sf. Maria” a copiilor săraci din cartierul Iris, Cluj”, *Clujul creștin*, II, nr. 26-29, iul. 1936: 7-10.

²⁰ Buda, „Reuniunea „Sf. Maria””, 12-16; Rus, „Reuniunile Mariene”, 31-32.

²¹ Rus, „Reuniunile Mariene”, 38.

²² Buda, „Reuniunea „Sf. Maria””, 16.

²³ Marin Pop, „Cultură și politici culturale în viața și opera Elenei Aciu (1875-1955)”, *Țara Bârsei. Revistă de*

cultură, Serie nouă, V(XVI), nr. 5 (2006): 26-40; Pamfil Bilțiu, „Elena Dr. Aciu – scriitoare și reprezentantă de seamă a mișcării feministe din Sălaj”, *Acta Musei Porolissensis*, XXIII - 2 (2000): 190-191.

²⁴ *Sălaj - oameni și opere. Dicționar biobibliografic*, Ediția a II-a adăugită și revizuită, coord. Florica Pop (Zalău: [s.n.], 2017), 12-13.

²⁵ Pop, „Cultură și politici”, 26-40; Bilțiu, „Elena Dr. Aciu”, 193-198.

²⁶ Buda, „Reuniunea „Sf. Maria””, 16.

avea să preia în 1939 conducerea societății clujene.

Urmărind datele legate de membrele comitetului societății la 1928, se poate constata prezența în cadrul acestuia a soțiilor unor cunoscuți universitari clujeni. De remarcat e și numele Oliviei Deleu, președintă a Societății *Caritatea*, sau al Anei A. Papp, președintă a Societății *Cununa Surorilor de Cruce*.

Privită în perspectiva evoluției sale în timp, Reuniunea *Sfânta Maria* a Femeilor Române Greco-Catolice nu a fost o *reuniune mariană tipică*. Fără a-și neglija îndatoririle spirituale și îndeplinind toate devoțiunile prescrise de statute, a fost însă mai curând o alternativă la reuniunile mariane clasice, mai pragmatică și ancorată în realitățile cotidiene.²⁷

A doua mare reuniune de femei clujeană aflată sub patronajul bisericii a fost cea a femeilor ortodoxe. În 14 aprilie 1920, a avut loc la Cluj, în casa Rosettei N. Petala, soția generalului Nicolae Petala, comandantul Corpului VI Armată din Cluj, o întâlnire în care s-a pus problema creării unei asociații a femeilor ortodoxe la Cluj.²⁸ Ideea venea pe fondul unei susținute activități a Societății Ortodoxe Naționale a Femeilor Române (SONFR), fondată în anul 1910 la București și aflată acum sub președinția Alexandrinei Cantacuzino, de înființare de filiale în noile provincii ale României Mari.²⁹ Societatea femeilor ortodoxe din Cluj s-a constituit ca filială a SONFR, adoptând obiectivul societății mamă acela de: „dezvoltarea culturii și educațiunii copiilor români din punctul de vedere religios și național” și statutele acesteia, cu completarea privind susținerea de către filiala clujeană a construirii unei Catedrale Ortodoxe în

oraș. Președintă a fost aleasă Rosette N. Petala, iar secretară Elena Popescu-Voitești.³⁰

În primii ani, principala preocupare a societății a fost adunarea de fonduri pentru renovarea Bisericeții din Deal și pentru viitoarea Catedrală Ortodoxă. Însă, la nivelul conducerii, societatea a fost marcată la începuturile sale de numeroase schimbări și neînțelegeri în cadrul comitetului. După moartea Rosettei Petala în 1921, postul de președintă a fost lăsat vacant un an în semn de doliu, fiind ocupat în 1922 de Maria Florescu, tot soție de general. Cum, în 1923, Maria Florescu a părăsit Clujul schimbându-și domiciliul, locul său a fost ocupat, în octombrie 1923, de Silvia Comșa. Contestată, aceasta a demisionat în 1924 și, din nou, postul de președintă a rămas vacant un an. În februarie 1925, a fost aleasă în funcția de președintă Elena Popescu-Voitești.³¹

Elena Popescu-Voitești, născută Tomescu, a fost soția profesorului universitar Ion Popescu-Voitești. Stabilirea cuplului la Cluj, în 1919, a fost legată de intrarea lui Ion Popescu-Voitești în corpul profesoral al Universității, el fiind considerat organizatorul învățământului geologic românesc din Transilvania.³²

Timp de trei ani, funcția de președintă a filialei clujene a SONFR din Cluj a fost deținută de Elena Popescu-Voitești, din 1925 până în 1928, o perioadă de așezare și diversificare a activităților. Perspectiva sa personală asupra activismului feminin transpusă la nivelul societății al cărui lider a fost, a accentuat particularitățile locale ale acesteia, în spiritul cărora a solicitat în numele filialei un regulament separat.³³ Preocuparea principală a societății a rămas legată de adunarea

²⁷ Ibid., 22.

²⁸ Alexandrescu, „Privire asupra”, 75.

²⁹ Elvira Ecaterina Ivănescu, *Societatea Ortodoxă Națională a Femeilor Române (1910-1948; 1990-2001)* (Craiova: Universitaria, 2001), 180, 184.

³⁰ Alexandrescu, „Privire asupra”, 75.

³¹ Ibid., 76.

³² Alexandru Maxim, „Profesorul Voitești”, *Transilvania*, 76, nr. 1-2, ianuarie-februarie 1945: 59-67.

³³ Elena Popescu-Voitești, „Societatea ortodoxă națională a femeilor române – filiala Cluj - Raportul prezidentei Doamna Elena P. Voitești asupra activității acestei filiale de la înființare până astăzi (20 Aprilie 1920 — 1 Iulie 1925) prezentat la Congresul Societății

de fonduri pentru Biserița din Deal, Catedrala Ortodoxă și tipărirea Bibliei în alfabetul Braille. Activitatea educativă, de propagandă religioasă și națională s-a materializat în organizarea de conferințe pentru tineretul intelectual, de șezători cu caracter educativ pentru muncitori, tipărirea de conferințe, slujbe religioase pentru școlari și sprijinirea studiului religiei ortodoxe în școli prin recompensarea cu premii a elevilor studioși.³⁴ Societatea nu a desfășurat activități caritabile, neasumându-și acest profil, singurele ajutoare fiind oferite în scopuri culturale, pentru ridicarea unor biserici sau monumente în alte localități.³⁵ Nu în ultimul rând, membrele societății au participat la comemorări, festivități, dar și la diverse acțiuni patronate de alte societăți ale femeilor clujene.³⁶

În anul 1925, președinta lucra cu un comitet alcătuit din 23 de doamne și 6 bărbați de încredere, societatea numărând 186 de membri. Acest număr mic de membri, în opinia liderei, era cauzat de diversitatea confesională specifică Ardealului.³⁷ În aceste condiții, o aspirație a mandatului Elenei Popescu-Voitești a fost apropierea celor două confesiuni românești, ortodoxă și greco-catolică.³⁸

Dintre colaboratoarele apropiate Elenei Popescu-Voitești sunt de amintit cele două vicepreședinte ale societății, Constanța Bogdan-

Duică și Vera Bohățiel.³⁹ Prima a fost soția cunoscutului critic și istoric literar, profesor universitar Gheorghe Bogdan-Duică și o figură reprezentativă a învățământului preșcolar din Cluj.⁴⁰ În ce o privește pe Vera Bohățiel, era soția arhitectului clujean Leo Bohățiel.⁴¹ De amintit mai este și faptul că, în timpul mandatului Elenei Popescu-Voitești, au intrat în societate Zina Moroianu, în mai 1925, iar în ianuarie 1926, Sofia Meteș, ambele viitoare președinte ale reuniunii.⁴²

În anul 1928, Elena Popescu-Voitești a demisionat din funcția de președintă invocând motive de sănătate, dar a deținut în continuare funcția de președintă de onoare și, ca o recunoaștere a meritelor activității sale, a fost decorată cu medalia *Răsplata muncii pentru biserică* clasa I. A mai rămas la Cluj până în anul 1936, când profesorul Popescu-Voitești s-a mutat la Universitatea din București.

Funcția de președintă a societății a fost ocupată de Zina Moroianu, sora istoricului Pavel Gore, cunoscut militant pentru Unirea Basarabiei cu România. S-a căsătorit cu economistul și diplomatul Gheorghe Moroianu, profesor universitar la Academia de Înalte Studii Comerciale și Industriale din Cluj între anii 1921-1938, care fusese și el implicat în lupta pentru cauza Unirii.⁴³

ținut în București la 26—29 Iunie 1925" (III), *Renașterea*, III, nr. 32, 9 aug. 1925: 3-4.

³⁴ Elena Popescu-Voitești, „Societatea ortodoxă națională a femeilor române – filala Cluj - Raportul prezidentei Doamna Elena P. Voitești asupra activității acestei filiale de la înființare până astăzi (20 Aprilie 1920 — 1 Iulie 1925) prezentat la Congresul Societății ținut în București la 26—29 Iunie 1925" (II), *Renașterea*, III, nr. 31, 2 aug. 1925: 4-5; Elena Popescu-Voitești, „Darea de seamă asupra activității Comitetului Societății Ortodoxe Naționale a Femeilor române, Filiala Cluj pe anul 1927", *Renașterea*, VI, nr. 30, 22 iul. 1928: 1-6.

³⁵ Popescu-Voitești, „Societatea ortodoxă" (III), 3-4.

³⁶ Popescu-Voitești, „Darea de seamă", 1-6.

³⁷ Elena Popescu-Voitești, „Societatea ortodoxă națională a femeilor române – filala Cluj - Raportul

prezidentei Doamna Elena P. Voitești asupra activității acestei filiale de la înființare până astăzi (20 Aprilie 1920 — 1 Iulie 1925) prezentat la Congresul Societății ținut în București la 26—29 Iunie 1925" (I), *Renașterea*, III, nr. 29, 19 iul. 1925: 1-2.

³⁸ Popescu-Voitești, „Societatea ortodoxă" (III), 3-4.

³⁹ Octavian Costea, „Raport despre activitatea Societății Ortodoxe Naționale a Femeilor Române, Filiala Cluj, în anul 1925", *Renașterea*, IV, nr. 18, 2 mai 1926: 7.

⁴⁰ Cosma, *Din istoria*, 76-79.

⁴¹ Alexandru Vaida-Voevod, *Memorii*, vol. I (Cluj-Napoca: Dacia, 1994), 238.

⁴² Costea, „Raport despre", 7.

⁴³ Gheorghe Munteanu, Ionuț Tănase, „George Moroianu – apostolul unirii tuturor românilor", *Țara Bârsei. Revistă de cultură*, nr. 4 (2005): 98-100.

Astfel, participarea Zinei Moroianu la acțiunile pentru Unire din Basarabia nu a fost întâmplătoare. Olimpiu Boitoș avea să mărturisească rolul jucat de salonul de la Odessa al Zinei Moroianu în propagarea și susținerea ideii unirii Basarabiei cu România.⁴⁴

La Cluj, Zina Moroianu s-a înscris oarecum firesc în societatea femeilor ortodoxe din localitate, o societate de propagandă moral – religioasă și națională. A ocupat funcția de președintă în anul 1928, fiind deținătoarea unuia dintre cele mai longevive mandate la conducerea acestei societăți, încheiat în 1938. Ideologic și discursiv s-a menținut în vechiul făgaș stabilit de înaintașe. În domeniul editorial, nu a fost preocupată de probleme feministe, preferând traduceri din literatură rusă.⁴⁵

Fără a reconsidera obiectivele majore ale societății, ca un element de noutate în perioada mandatului Zinei Moroianu a fost inițierea unor gesturi filantropice orientate spre ortodocșii săraci din oraș.⁴⁶ Apoi, în anul 1930, a fost finalizată tipărirea Bibliei în alfabetul Braille.⁴⁷ Tot sub președinția Zinei Moroianu, pe lângă străduințele depuse pentru înălțarea și împodobirea Catedralei și a Bisericii *Sf. Nicolae* din Calea Regele Ferdinand, societatea a fost

implicată în anul 1934 în înființarea mănăstirii de călugărițe, surori de caritate, *Sf. Elisabeta* din Cluj.⁴⁸

În anul 1929, societatea a ajuns la 356 de membre.⁴⁹ Între adepți s-au numărat începând din 1930 Lucreția Barbul, președinta Societății *Principele Mircea* din Cluj, Eliza Constantinescu-Bagdat, vicepreședintă a filialei clujene a Grupării Femeilor Române.⁵⁰ Alte lidere ale activismului feminin clujean interbelic s-au alăturat societății: Marcela Fabius, urmașa Lucreției Barbul la președinția Societății *Principele Mircea*, Elena Bratu, președinta Societății Femeilor Creștine din Cluj. Alături de Zina Moroianu, deosebit de activă a fost în această perioadă Sofia Meteș care, în anul 1931, avea să urce în ierarhia conducerii societății la statutul de vicepreședintă.⁵¹ La 19 aprilie 1931, ca semn al recunoașterii meritelor pentru activitatea desfășurată, Zina Moroianu, Vera Bohățiel și Sofia Meteș au fost decorate cu *Răsplata muncii pentru biserică* clasa I.⁵²

În anul 1938, după un mandat foarte scurt de președintă al Elenei Ștefănescu-Goangă, funcția a fost preluată în același an de Sofia Meteș, soția lui Ștefan Meteș, preot și istoric cu amplă activitate editorială care, în 1920, a ocupat funcția de director al Arhivelor Statului din Cluj.⁵³

⁴⁴ Olimpiu Boitoș, „Realități basarabene”, *Lucefărul*, Serie nouă, IV, nr. 3, martie 1944: 108.

⁴⁵ A.I. Kuprin, „Sulamita [Sulamith]”, *Cosânzeana*, nr. 3, 1927: 42-43.

⁴⁶ Zina Moroianu, „Societatea Ortodoxă Națională a Femeilor Române filiala — Cluj. Dare de seama asupra activității comitetului pe anul 1929/30”, (I), *Renașterea*, VIII, nr. 47, 23 nov. 1930: 4; Zina Moroianu, „Societatea Ortodoxă Națională a Femeilor Române filiala — Cluj. Dare de seama asupra activității comitetului pe anul 1929/30”, (II), *Renașterea*, VIII, nr. 48, 30 nov. 1930: 3-4; Zina Moroianu, „Societatea Ortodoxă Națională a Femeilor Române filiala — Cluj. Dare de seama asupra activității comitetului pe anul 1929/30”, (III), *Renașterea*, VIII, nr. 49, 7 dec. 1930: 4-5.

⁴⁷ „Adunarea generală a Societății ortodoxe naționale a femeilor române, filiala Cluj”, *Renașterea*, IX, nr. 17, 26 april. 1931: 5-6.

⁴⁸ Iosif Naghiu, „Mănăstirea „Sf. Elisaveta” din Cluj”, *Viața ilustrată*, V, nr. 2, febr. 1938: 16.

⁴⁹ Sofia Meteș, „Societatea Ortodoxă Națională a Femeilor Române - filiala Cluj. Raportul Dnei Secretară Sofia Meteș, citit la adunarea generală a Filialei, la 5 Maiu 1929”, *Renașterea*, VII, nr. 45, 10 nov. 1929: 1-4.

⁵⁰ „Adunarea generală a Societății ortodoxe naționale a femeilor române, filiala Cluj”, *Renașterea*, VIII, nr. 49, 7 dec. 1930: 4-5.

⁵¹ „Adunarea generală a Societății femeilor ortodoxe române, filiala Cluj”, *Renașterea*, XV, nr. 15, 11 april 1937: 2.

⁵² „Adunarea generală”, 1931, 5-6.

⁵³ *Clujeni ai secolului 20. Dicționar esențial*, coord. Tiberiu Iancu (Cluj-Napoca: Casa Cărții de Știință, 2000), 202.

De la intrarea sa în filiala clujeană a SONFR, Sofia Meteș s-a dovedit o membră extrem de activă și influentă. Relația ei cu Alexandrina Cantacuzino, președinta SONFR, s-a răsfârțat asupra demersurilor Sofiei Meteș pe tărâmul activismului feminin clujean și a evidențiat și afinități la nivel ideologic și discursiv.

Încă din perioada președinției Zinei Moroianu, la nivelul SONFR s-a declanșat o criză cu reverberații locale, cu două momente culminante: unul în anul 1935 și altul în 1939. A început cu contestarea autorității Alexandrinei Cantacuzino, căreia i s-a reproșat că, în calitatea sa de președintă a unei societăți cu caracter confesional, avea tendința „de a da manifestărilor sale publice un pronunțat caracter feminist, internațional”. Cum Alexandrina Cantacuzino nu a cedat, s-a produs o divizare la nivelul organizației centrale și implicit a filialelor, care s-au alăturat unei tabere sau alteia, cea clujeană susținând-o pe Alexandrina Cantacuzino. Practic, în 1935, funcționau în paralel două Comitete Centrale, iar conflictul a fost dus în instanță care, în 1939, a constatat ilegalitatea actelor comitetului condus de Alexandrina Cantacuzino. Ca urmare, s-a constituit la nivel central o Comisie Interimară, în fruntea căreia a fost numită Aretia Gh. Tătăărăscu.⁵⁴

Relația filialei clujene cu noua conducere a devenit încordată, demersuri precum susținerea înzestrării armatei fiind contestate de la București, de unde s-a sugerat că nu acesta era rolul SONFR. Dar, filiala clujeană și-a continuat activitatea pe această direcție, susținerea înzestrării armatei fiind considerată un obiectiv primordial. În acest scop, filiala a donat din fondurile sale suma de 100.000 de lei și a strâns

efectele necesare pentru a putea organiza, la nevoie, un spital propriu pentru îngrijirea soldaților răniți.⁵⁵ Totodată, s-a întărit discursul naționalist.

Concluzionând pe marginea activității acestei societăți, se poate afirma că s-a construit și dezvoltat în jurul a două concepte: *pietate* și *naționalism*, a doua componentă devenind predominantă spre a doua jumătate a deceniului al treilea.

Societăți caritabile

Activismul feminin românesc clujean s-a manifestat și în cadrul unor societăți constituite exclusiv în jurul unor scopuri caritabile, pentru acordarea de asistență socială și sanitară celor defavorizați. Una dintre cele mai puternice și prestigioase societăți de acest tip a fost Societatea *Caritatea*, condusă de Olivia Deleu.

Născută într-o familie de intelectuali, Olivia a studiat la Institutul de domnișoare al călugărițelor catolice din Mindelheim, Bavaria și, tot acolo, a urmat în paralel Conservatorul, absolvit, în anul 1898, cu diploma de profesor de muzică pentru școlile normale și secundare, un pionierat pentru acele vremuri. Și-a început cariera didactică la Brașov, participând și la diferite evenimente artistice locale.⁵⁶ S-a căsătorit cu Victor Deleu, avocat, fruntaș al mișcării naționale din Sălaj, apoi militant național-țărănist, cu care a avut un fiu.⁵⁷ Cuplul s-a stabilit la Cluj în toamna anului 1919, unde Victor Deleu a ocupat funcția de primar între anii 1932-1933. Olivia Deleu a activat în diverse asociații clujene: *Caritatea*, ASTRA, Reuniunea *Sfânta Maria* a femeilor greco-catolice și

⁵⁴ Alexandrescu, „Privire asupra”, 77-80.

⁵⁵ Ibid., 80-81.

⁵⁶ Mihaela Sabou, „Doamne de poveste ale Sălajului. Olivia Deleu și Olguța Cîmpeanu”, *Acta Musei Porolissensis. Istorie-Etnografie*, XXXIX (2017): 235-236.

⁵⁷ Doru E. Goron, Ioan Ciocian, Valentin Dărăban, *Victor Deleu 1876-1939* (Zalău: Tehno-Print, 1999), 41-46.

Asociația Ardeleană *Cercul Ronsard*, pentru răspândirea limbii și culturii franceze.

Remarcabilă a fost activitatea Oliviei Deleu în cadrul Societății *Caritatea*, pe care a inițiat-o și a cărei președinție a deținut-o din 1922. Între membrele comitetului s-au regăsit: Maia Dragomir, Elena Pușcariu, Maria Hațieganu etc., reprezentante ale altor societăți de femei: Marioara Șerban, Hilda Beșa, care au desfășurat activități caritabile și prin societatea *Fondul Operelor de binefacere ale A.S.R. Principesa Elena*.⁵⁸

Obiectivul *Carității* a fost lupta împotriva tuberculozei și ajutorarea tinerilor confrunțați cu această patologie, prin susținerea și dezvoltarea sanatoriului de la Colibița.⁵⁹ Olivia Deleu s-a implicat personal în înființarea și activitatea sanatoriului, unde se asigurau cure de recuperare pentru studenți și elevi cu probleme pulmonare. Demersurile pentru ridicarea complexului au început în 1923, finanțarea fiind asigurată din donații private, sume provenite de la Ministerul Sănătății și Liga Națională Antituberculoasă, din colecte organizate cu prilejul balurilor mascate și spectacolelor de binefacere ale *Carității*. În 1931, Universitatea a încheiat o înțelegere cu societatea *Caritatea* pentru construirea unui pavilion de 40 de paturi destinat studenților săi, gospodărirea acestuia căzând în sarcina societății.⁶⁰ Pavilionul studentesc a fost inaugurat cu mare fast în vara anului 1932. Sanatoriul a funcționat până la Al Doilea Război Mondial când, activitatea Societății *Caritatea* s-a stins treptat, construcțiile căzând în ruină.

O altă societate cu scopuri caritabile a fost Societatea *Fondul Operelor de binefacere ale A.S.R. Principesa Elena*, constituită în anul 1924, din inițiativa principesei Elena, care s-a extins prin filiale și în Ardeal. Mai mulți ani, filiala clujeană a fost condusă de Marioara Șerban.

Fiică a profesorului Iosif Blaga din Lancrăm (înrudit cu Lucian Blaga), Marioara Șerban și-a început studiile de filosofie la Budapesta, apoi filologie germană și pedagogie la München, pe care le-a continuat la Universitățile din Uppsala, Oslo și Paris, unde familia l-a însoțit pe tatăl său, trimis cu diferite însărcinări de guvernul român. A obținut licența la Sorbona și s-a logodit la Paris cu Mihai Șerban, aflat printre delegații români la Conferința de Pace. După semnarea Tratatului de Pace, familia s-a înapoiat definitiv în țară, stabilindu-se la Cluj.⁶¹ Mihai Șerban, cu studii în comerț, agronomie și drept la Viena, Halle, Zürich și două doctorate în agronomie și drept, avea să ocupe funcția de profesor universitar la Academia de Înalte Studii Agronomice până în anul 1947, exercitând mulți ani și funcția de rector. Apropiat al lui Maniu și Vaida-Voevod, a ocupat și funcții guvernamentale.⁶² În ce o privește pe Marioara Șerban, deși titrată nu a profesat, mulțumindu-se cu rolul de stilizatoare, traducătoare și dactilografă a soțului ei, cu care lucra aproape permanent. Grijă pentru cei trei copii ai ei nu a împiedicat-o să se implice în activismul feminin local, în cadrul Societății *Fondul Operelor de binefacere ale A.S.R. Principesa Elena*, dar și a Asociației pentru ocrotirea studenților universitari, a Societății *Caritatea*, a Societății

⁵⁸ „Adunarea generală a societății de binefacere clujene *Caritatea*”, *Societatea de mâine*, III, nr. 11, 14 mar. 1926: 207.

⁵⁹ [Sanitarius], „Opera *Carității*”, *Înfrățirea Românească. Organ al Ligii Apărării Naționale Creștine*, II, nr. 10, 15 mar., 1926: 13-14.

⁶⁰ *Anuarul Universității Regele Ferdinand I Cluj pe anul școlar 1930-1931 (1931)*: 17, 305.

⁶¹ Virgil Mihaiu, „Variațiuni pe tema unei fotografii din R.I.”, *România literară*, nr. 24, 2013, https://arhiva.romanialiterara.com/index.pl/variaiuni_p_e_tema_unei_fotografii_din_r.l.

⁶² Gabriela Adina Marco, „Mihai Șerban. Un arădean participant la Conferința de Pace de la Paris (1920)”, *Analele Aradului*, VI, nr. 6 (2020): 80-83.

Femeilor Ortodoxe, a Asociației Femeilor Universitare.⁶³

Marioara Șerban a înființat, în mai 1928, filiala clujeană a *Fondului Operelor de binefacere ale A.S.R Principesa Elena*. Funcția de președintă de onoare a fost deținută de soția lui Alexandru Vaida-Voevod. Prin această societate erau asistați copii din familii nevoiașe, erau trimiși în Colonia de vară Principesa Elena de la Mangalia, și se făceau donații către aceștia cu diverse prilejuri sau sărbători din an.⁶⁴

În a doua jumătate a deceniul al IV-lea al secolului trecut, funcția de președintă a societății a trecut la Laetiția Ghidionescu. Provenită din cunoscuta familie Negri, s-a căsătorit în anul 1908 cu Vladimir Ghidionescu, pedagog, profesor al Universității clujene, director al Laboratorului de pedologie și pedagogie experimentală. Profesoară și ea, Laetiția Ghidionescu a realizat și traduceri din franceză și engleză.⁶⁵

O altă societate de ocrotire a fost filiala Clujeană a Societății *Principele Mircea pentru Protecția Copiilor în România*. Societatea mamă a fost fondată la București în anul 1919, din inițiativa și sub protecția reginei Maria, îndurerată de pierderea, în 1916, a fiului ei de patru ani, Mircea, cât și de dramele umane generate de război. Funcția de vicepreședintă a fost deținută de Lia Brătianu. Societatea avea ca scop ocrotirea copilului, a femeii însărcinate și a mamei lehuze sau care alăpta. Ea și-a propus prin Statute

crearea de dispensare, educație sanitară, profilaxie și puericultură, înființarea de leagăne, grădini pentru copii, cantine și cămine pentru lehuze, colonii de vară, deschizându-și filiale în aproape toate orașele României.⁶⁶ Filiala clujeană a fost înființată în 1920, conducerea ei fiind asumată de Sanda I. Mateiu în calitate de președintă, secretară Elena E. Cadariu, casieră Maria Martinovici.⁶⁷

Sanda I. Mateiu, născută Ulubeanu, a profesat până la căsătorie la Chișinău, unde a fost directoare a Școlii Eparhiale. A studiat teologia în Anglia, absolvind în 1915 Institutul biblic din Glasgow, fiind menționată ca prima femeie absolventă de teologie din România.⁶⁸ S-a căsătorit cu Ion I. Mateiu specialist în drept, profesor la Academia Comercială din Cluj, rector al acesteia între anii 1938-1940, cu care a avut trei copii.⁶⁹

Viața de familie n-a împiedicat-o pe Sanda Mateiu să dezvolte o bogată activitate publicistică și să activeze intens în plan social. S-a remarcat în primul rând ca fondatoare a unor reviste pentru femei („Lumina femeii” la Cluj, apoi „Căminul nostru”, „Femea de mâine” și „Familia de mâine” în capitală), a publicat articole literare, teologice și programatice în numeroase periodice, a publicat poeme („Bucuria vieții”), romanul *Taina arborelui de Myonga* și manualul de limbă engleză pentru copii, *English Book for Children in Romania*, împreună cu Maud Griffiths-Belbin. A

⁶³ Mihaiu, „Variațiuni pe tema”.

⁶⁴ At. Motogna, „Fondul operelor de binefacere ale A.S.R. Principesa Elena, secția Cluj”, *Înfrățirea Românească*, V, nr. 6, 15 ian. 1929: 73.

⁶⁵ Lucian Nastasă, *Intimitatea amfiteatrelor. Ipostaze din viața privată a universitarilor „literari” (1864-1948)* (Cluj-Napoca: Limes, 2010), 182.

⁶⁶ Maria Mihăilescu, „Societatea Principele Mircea”, *Cronica Vrancei*, XI (2011): 177-178; Cornel Radu, „Rolul social al dispensariilor pentru copii sugari” (I), *Societatea de Mâine*, II, nr. 34-35, 23-30 aug. 1925: 606-607.

⁶⁷ „Dela Societatea Principele Mircea”, *Gazeta Transilvaniei*, 84, nr. 116, 31 mai 1921: 2; „Dela Societatea Principele Mircea”, *Patria*, nr. 113, 28 mai 1921: 2.

⁶⁸ Iosif E. Naghiu, „Prima româncă studentă în teologie. D-na Sanda I. Mateiu”, *Gazeta ilustrată*, VII, nr. 4-5, april. – mai 1938: 45; Sanda I. Mateiu, „Renașterea bisericii noastre. Drumuri nouă”, *Telegraful român*, LXVII, nr. 4, 10-23 ian. 1919: 2.

⁶⁹ Ioan Ciupea, Virgiliu Țărău, *Liberali clujeni. Destine în Marea Istorie*, vol. II – *Medalioane* (Cluj-Napoca: Mega, 2007), 232-233.

conferențiat frecvent la diferite întruniri pe teme religioase și naționale, a susținut emisiuni radiofonice. A fost inspectoare a cercetașelor, activistă în cadrul mai multor societăți de femei (Asociația Creștină a Femeilor Române, Societatea pentru vestirea Evangheliei), ulterior în cadrul Consiliului de Patronaj al Operelor Sociale, condus de Maria Antonescu.⁷⁰ Imediat după război, a intenționat înființarea la Cluj a Ligii pentru emanciparea progresivă a femeii⁷¹ și a inițiat, așa cum arătam, activitatea filialei clujene a Societății *Principele Mircea pentru Protecția Copiilor din România*.

În anul 1925, părăsind Clujul, Sanda I. Mateiu a demisionat din funcția de președintă a acestei societăți, care a fost preluată pentru scurt timp de Maria Martinovici.⁷² Maria Martinovici, născută Bărbuceanu, s-a căsătorit în anul 1906 cu Constantin Martinovici⁷³, care, cu studii superioare la București și Hohenheim în Germania și o specializare la Bonn, a făcut carieră în învățământul universitar agronomic la Cluj, fiind primul rector al Academiei Agricole din Cluj, organizator al facultății de Agronomie unde a funcționat până la sfârșitul vieții.⁷⁴

În anul 1925, una din funcțiile de vicepreședinte a Societății *Principele Mircea pentru Protecția Copiilor din România* i-a revenit Lucreției Barbul care, mai târziu, în cadrul Adunării generale din ianuarie 1927, a preluat funcția de președintă de la Maria Martinovici, după demisia ei. Ca semn de recunoaștere a meritelor activității desfășurate, Maria

Martinovici a fost proclamată președintă de onoare a societății. În acest context a început Lucreția Barbul cel mai lung mandat la conducerea filialei clujene a Societății *Principele Mircea pentru Protecția Copiilor din România*.⁷⁵

Lucreția Barbul a fost originară din Hălmagiu, fiică a notarului cercual Gheorghe Ionescu, împușcat în timpul evenimentelor revoluționare din Ungaria, la Mezőtur. A studiat la școala confesională din Ciuci, unde se mutase cu familia, apoi la Timișoara și Sibiu. S-a căsătorit cu Eugen Pavel Barbul, bibliolog și istoric literar, director al Bibliotecii Universității între 1920-1935. Au avut patru copii, dintre care mai cunoscut este Gheorghe Barbul, fost secretar al lui Ion Antonescu.⁷⁶

În perioada în care a locuit la Cluj, Lucreția Barbul a fost implicată timp de 15 ani în activitatea culturală, religioasă și filantropică locală, fiind membră a Societății Femeilor Ortodoxe, din 1931 membră în Comitetul de conducere al acesteia, dar și președintă a Societății *Principele Mircea*, filiala locală. La mijlocul anilor 1930, a predat funcția de președintă a acestei societăți Marcelei Fabius, soția avocatului Ștefan Fabius.⁷⁷

Cea mai importantă operă de ocrotire socială și sanitară a filialei clujene a fost dispensarul *Principele Mircea*. A fost inaugurat la 10 iunie 1923 în Mănăștur, cartier cu populație românească majoritară, care la acea dată nu dispunea, spre deosebire de alte cartiere ale Clujului, de un dispensar. Activitatea acestuia s-a

⁷⁰ Cosma, *Din istoria*, 193-203.

⁷¹ „Mișcarea feminină din țară. „Liga pentru emanciparea progresivă a femeii” — Inițiativa revistei *Lumina Femeii*”, *Patria*, 3, nr. 207, 16 sept. 1921: 1.

⁷² „Adunarea Soc. *Principele Mircea*”, *Universul*, 43, nr. 76, 2 april. 1925: 2.

⁷³ „Cununie”, *Gazeta Transilvaniei*, 69, nr. 220, 5 oct. 1906: 2.

⁷⁴ *Clujeni ai secolului*, 194; Ciupea, Țârău, *Liberalii clujeni*, 230-231.

⁷⁵ „Adunarea Soc. *Principele Mircea*”, *Patria*, 9, nr. 18, 27 ian. 1927: 3.

⁷⁶ Viorel Câmpean, Marta Cordea, „Eugen Pavel Barbul, un bibliolog născut pe plaiuri sătmărene”, *Libraria. Studii și cercetări de bibliologie*, XII (2013): 249-267; Marta Cordea, „Lucreția Barbul, inițiatorea și președinta *Asociației Româncelor Sătmărene*”, *Eroii neamului*, Serie nouă, VI, nr. 3 (20), sept. 2014: 46-49.

⁷⁷ Petre Vlad, *Probleme demografice clujene și raport de activitate pe anul 1935* (Cluj, [s.a]), 122-124.

concentrat în primul rând pe asistența infantilă, începând modest, cu o singură zi de consultație, mai apoi 4 zile de consultații săptămânal.⁷⁸ Mănășturul era un cartier de muncitori și țărani, cu o natalitate ridicată ce impunea preocuparea pentru copii, pentru îngrijirea lor și combaterea mortalității infantile care atingea 21%, între cauzele sale numărându-se munca în fabrici a mamelor, alimentarea precoce a copiilor cu lapte de vacă nesterilizat, lipsa educației celor care îngrijeau copiii, suprapopularea locuințelor, alcoolismul, bolile venerice etc. Una dintre problemele majore a fost cea a alimentației sugarilor, urmărindu-se înființarea unei bucătării de lapte pentru asigurarea de lapte sterilizat sugarilor, dar și a unei infirmerii unde puteau fi îngrijiți copiii cu afecțiuni digestive sau pulmonare. Un alt obiectiv urmărit a fost îngrijirea răspândirii bolilor venerice, a sifilisului, ce impunea tratarea atât a copiilor cât și a părinților.⁷⁹

O altă societate în care activau în majoritate femeile a fost *Crucea Roșie*. Filiala clujeană, una din primele filiale ale acesteia din Ardeal, s-a constituit la 22 mai 1919, sub președinția Sidoniei Docan⁸⁰, care și-a asumat și inițiativa de înființare.

Sidonia Docan a fost fiica avocatului clujean Alexa Popp și a Anei Popp de Lemeni, care a jucat un rol major, amintit deja, în mișcarea femeilor clujene. A absolvit medicina la Universitatea din Viena și a fost soția lui George I. Docan, mare proprietar și locotenent de cavalerie în rezervă. În

toamna anului 1918, ea a fost martora desfășurării evenimentelor premergătoare Unirii în calitate de secretară a Sfatului Național Român din Cluj și a participat la Adunarea Națională de la Alba Iulia ca delegată a Reuniunii *Sf. Maria* a Femeilor Române din Cluj. După 1918, a activat ca inspectoare a Ministerului Ocrotirii Sociale.⁸¹

Sidonia Docan a lucrat cu mama sa, Ana Popp, în cadrul *Ambulanței Petran*, unde a condus activitatea secției pentru răniți.⁸² Încă din timpul războiului, din notițele sale răzbate dorința ei de a înființa o filială a Crucii Roșii Române la Cluj, aspirație pe care a împlinit-o după război.

Prin programul acestei societăți s-a urmărit îngrijirea soldaților răniți și bolnavi, înființarea unei cantine în gara Cluj, în timpul războiului. De asemenea, copii și tineri săraci au fost trimiși în coloniile școlare de la Marea Neagră, s-au făcut demersuri pentru deschiderea căminului studenților în medicină.⁸³ Au fost împărțite ajutoare familiilor nevoiașe în timpul iernii, s-au împărțit daruri de Crăciun pentru copii cu deficiențe. Filiala s-a implicat și în acțiuni de anvergură națională precum ajutorarea bolnavilor de lepră din Lărgeanca, iar, în anii 1928-1929, s-au trimis ajutoare alimentare în Basarabia. Nu în ultimul rând, s-au organizat conferințe și cursuri speciale în colaborare cu armata și toate instituțiile civile și bisericești din Cluj. În anul 1939, filiala clujeană avea brevetate peste 30 de infirmiere voluntare, a răspândit numeroase broșuri sanitare, a organizat diferite

⁷⁸ Axente Iancu, „Ocrotirea infantilă în Cluj-Mănăștur”, *Societatea de mâine*, I, nr. 10, 15 iun. 1924: 226-227.

⁷⁹ Cornel Radu, „În cartierul Mănăștur din Cluj”, *Societatea de mâine*, II, nr. 13, 29 mart. 1925: 224-225; Cornel Radu, „Rolul social al dispensarului pentru copii sugari” (II), *Societatea de mâine*, II, nr. 36-37, 6-13 sept. 1925: 624.

⁸⁰ Od. Apostol, „Din istoricul *Crucii Roșii*”, *Viața ilustrată*, VI, nr. 2, dec. 1939: 18.

⁸¹ Cornel Țucă, „Activitatea Senatului Național Român (Cluj) oglindită în notițele Sidoniei Docan”, *Buletinul*

Arhivelor Militare Române. Document. 150 de ani de la Unirea Principatelor, XII, nr. 1(43) (2009): 26-27, 30.

⁸² Lucian Dronca, *Din politica financiară a românilor ardeleni. Banca „Economul” din Cluj (1886-1918)* (Cluj-Napoca: Presa Universitară Clujeană, 1999), 150-151; Luminița Popescu, „Solidaritate și caritate la românele din Ungaria în anii marelui război”, *Crisia*, XLVIII (2018): 196.

⁸³ „Feminismul, o importantă problemă a veacului nostru”, *Gazeta ilustrată*, I, nr. 3, dec. 1932: 11.

serbări în scop filantropic. Numărul de membri ai filialei clujene a ajuns la 632.⁸⁴

Alte solidarități de gen în jurul unor obiective specifice

O asociație laică a femeilor, cu caracter tradiționalist și naționalist, a fost Reuniunea Femeilor Creștine din Cluj, înființată în februarie 1925, sub conducerea Elenei Bratu. Cele trei direcții de acțiune ale reuniunii au fost: constituirea unei solidarități de gen, religioase și naționale; asistența socială a studenților *creștini*, de altfel principala preocupare a acestei organizații; sprijinirea industriei și comerțului *creștin*, cu precădere a cooperăției, pentru dezvoltarea unei elite economice și sociale românești în Cluj și în Transilvania, unde la acea dată predominau comercianții și antreprenorii maghiari și evrei. Pe lângă aceste trei mari direcții de acțiune, se regăsesc în statutele societății și anumite prevederi general valabile pentru majoritatea societăților de femei, între care protejarea văduvelor, a orfanilor de război și a familiilor sărace din Cluj. Reuniunea susținea și terminarea Catedralei Ortodoxe din Cluj și a bisericii de la Mausoleul de la Mărășești, obiective împărtășite cu filiala locală a SONFR.⁸⁵ Apoi, cu toate că Reuniunea Femeilor Creștine nu milita în mod special pentru emanciparea politică a femeii, a abordat totuși această temă, în jurul căreia s-a desfășurat și o activitate propagandistică. Ca și Gruparea Femeilor Române, Reuniunea Femeilor Creștine s-a exprimat împotriva înscrierii femeilor în partidele politice, susținând vot în bloc al femeilor privind diverse probleme de ordin social sau național.⁸⁶ Pe această direcție s-a

înscris și articolul Elenei Bratu, *Apel către femeile române*, prin care cerea participare la vot în alegerile locale, valorificarea experienței dobândite de bărbați în administrație, blamând politica și partidele politice, trasând o linie de demarcație între administrație și politica de partid.⁸⁷ Apoi, drepturile femeilor sau alte teme de interes precum: creșterea copiilor, religia și rolul ei în educație, ori problema alcoolismului, erau abordate de către membrele reuniunii în cadrul unor conferințe publice. Prin evenimentele culturale – serbări, concerte, baluri etc. – reuniunea și-a asigurat vizibilitatea în plan public, cât și o mare parte dintre fondurile folosite pentru atingerea principalelor sale obiective.⁸⁸

La conducere s-a aflat Elena Bratu, fondatoare și președinte executiv al societății, soția astronomului, matematicianului, universitarului Gheorghe Bratu, director al Observatorului Astronomic.⁸⁹ Titrată, cu un doctorat în drept, ea a fost prima femeie avocat în Clujul interbelic, a lucrat la același cabinet de avocatură cu Amos Frâncu și a susținut ideea românizării barourilor. Îmbrăcată mereu în costum național, purtându-și servieta doldora de dosare, avocata Elena Bratu era o apariție aparte pe străzile Clujului acelor timpuri.⁹⁰ Afinitățile ideologice naționaliste aveau să marcheze și activitatea sa în plan social și editorial, iar discursul său a fost unul radical, naționalist. Pe de altă parte, numele Elenei Bratu nu apare legat exclusiv de Reuniunea Femeilor Creștine, ea activând și în cadrul Grupării Femeilor Române filiala Cluj și a societății Cununa surorilor de cruce din Cluj.⁹¹

⁸⁴ Apostol, „Din istoricul”, 18.

⁸⁵ Stan, „Asociaționismul cultural”, 134-136.

⁸⁶ Ibid., 142; Ghizela Cosma, *Femeile și politica în România. Evoluția dreptului de vot în perioada interbelică* (Cluj-Napoca: Presa Universitară Clujeană, 2002), 71-87.

⁸⁷ Elena Bratu, „Apel către Femeile Române”, *Înfrățirea românească. Organul Central al Ligii Apărării Național Creștine*, VI, nr. 8, 15 febr. 1930: 89.

⁸⁸ Stan, „Asociaționismul cultural”, 147.

⁸⁹ *Clujeni ai secolului*, 54.

⁹⁰ Cosma, *Din istoria*, 121, 123-124.

⁹¹ Ibid., 123.

În reuniune, funcția de președintă de onoare a fost conferită Elenei Pop Hossu-Longin, fiica lui Gheorghe Pop de Băsești, soția lui Francisc Hossu-Longin, jurist și om politic angajat în lupta de emancipare națională.⁹² Ea a fondat Reuniunea Femeilor Române Sălăjene, a fost co-fondatoare și președintă a Reuniunii Femeilor Române Hunedorene, aleasă vicepreședintă a Uniunii Femeilor Române din Transilvania și Ungaria în 1913, la constituire. Cu bogata-i activitate în cadrul reuniunilor de femei din Transilvania, s-a bucurat de un real prestigiu care motivează și desemnarea sa ca președintă de onoare a Reuniunii Femeilor Creștine. De asemenea, putem să luăm în considerare și faptul că, între Elena Bratu și Elena Pop Hossu-Longin s-a născut o relație de strânsă prietenie.⁹³

Din 1929, a fost creată în cadrul reuniunii și funcția de vicepreședinte, deținută de Marietta Cătuneanu, soția profesorului Ion C. Cătuneanu, cunoscut pentru opiniile sale antisemite și Virginia Gh. Pamfil, soția profesorului universitar Gh. Pamfil. În ce privește membrele societății, erau soții de profesori universitari sau de intelectuali și înalți funcționari români din Cluj. Între acestea se aflau și lidere ale altor societăți de femei din Cluj precum: Livia Boilă, Zina Moroianu, mai târziu Eliza Constantinescu-Bagdat, Lucreția Barbul.⁹⁴

Organizatoric, societatea a urmărit să se dezvolte, au fost înființate societăți subordonate direct reuniunii, ca Societatea *Strasbourg*, au fost înființate filiale, precum cea de la Bistrița, în 1930.⁹⁵

⁹² Clujeni ai secolului, 147.

⁹³ Eugenia Glodariu, „Elena Pop Hossu-Longin și mișcarea feministă din Transilvania”, *Acta Musei Napocensis*, XIX (1982): 488-496; Marin Pop, „Elena Pop Hossu-Longin (1862-1940) – reprezentantă de marcă a mișcării feministe din Transilvania” (I), *Caiete Silvane*, Serie nouă, Anul III, nr. 4 (28) mai 2007: 17-18; Marin Pop, „Elena Pop Hossu-Longin (1862-1940) – reprezentantă de marcă a mișcării feministe din

În ce privește activitatea reuniunii în vederea realizării preconizatei *unități sufletești a femeilor creștine din Cluj*, membrele sale și-au asumat în mod conștient participarea la mai multe societăți de femei din Cluj, lansau invitații la adunările lor generale asociațiilor de femei din oraș, reușind să adopte unele măsuri comune, cum a fost constituirea în 1929 a unui birou pentru coordonarea activității artistico-literare a societăților femeilor în Cluj. Obiectivul primordial al reuniunii, sprijinirea tineretului fără mijloace, a studenților și elevilor, a fost urmărit prin nenumărate activități, ca adunarea de fonduri pentru un cămin și cantină pentru studenți și mai ales prin asistența financiară sau materială directă a studenților și elevilor. Încă din 1928, s-au constituit trei depozite financiare speciale pentru susținerea studenților săraci și valoroși de la Conservatorul din Cluj. De asemenea, pentru mulți dintre tinerii care frecventau școli profesionale se făceau eforturi de a le găsi un loc de muncă. Cât privește al treilea mare obiectiv al reuniunii, respectiv încurajarea industriei și comerțanților creștini, prin intermediul „Calendarului femeii”, publicația asociației, erau tipărite și difuzate reclame comerciale ale unor mici întreprinderi cu patroni români și reuniunea îndemna româncele din oraș să nu cumpere decât de la magazine românești. S-au făcut demersuri pentru a deschide un atelier de industrie casnică, unde să învețe cei săraci și să găsească de lucru femeile nevoiașe.⁹⁶

O societate aparte în peisajul activismului feminin interbelic a fost Asociația Femeilor

Transilvania” (II), *Caiete Silvane*, Serie nouă, Anul III, nr. 6 (30) iulie, 2007: 12-13; Marin Pop, „Elena Pop Hossu-Longin (1862-1940) – reprezentantă de marcă a mișcării feministe din Transilvania” (III), *Caiete Silvane*, Serie nouă, Anul III, nr. 7(31), aug. 2007: 18-19.

⁹⁴ Stan, „Asociaționismul cultural”, 148.

⁹⁵ Ibid.

⁹⁶ Ibid., 144-147.

Universitare Române, înființată și condusă de Alice Grințescu.

Alice Jeanne Pierrette Grințescu, născută Rodrigue, era originară din Geneva, din părinți de obârșie franceză. A urmat Facultatea de Științe a Universității din Geneva, susținând și un doctorat, fiind prima femeie care a obținut doctoratul în științe la această universitate. Până în 1912, a profesat în învățământul preuniversitar și în cercetare, publicând studii în domeniul științelor naturii.⁹⁷ S-a căsătorit cu Ion Grințescu, cu care a avut două fete. S-au stabilit în România, inițial la București, apoi, pentru câțiva ani, la Cluj. Venirea la Cluj a familiei, în 1919, a fost determinată de intrarea lui Ion Grințescu în corpul academic al Universității, în calitate de profesor de anatomie și fiziologie vegetală și, din 1923, în cel al Academiei de Înalte Studii Agronomice. În anul 1936, în urma transferului lui Ion Grințescu la București, familia a părăsit Clujul.⁹⁸

În România, Alice Grințescu a dezvoltat mai multe inițiative în domeniul asistenței sociale. În timpul războiului, când se afla la București, a deschis în propria casă un cămin de zi pentru îngrijirea copiilor femeilor muncitoare cât ele se aflau la muncă, iar soții pe front. Acest gen de activism l-a continuat Alice Grințescu și la Cluj, unde s-a concentrat asupra studentelor. În 1920, a constituit sub președinția sa Asociația pentru ocrotirea studentelor universitare din Cluj, urmărind deschiderea unui cămin pentru studente. Împreună cu câteva soții de profesori universitari și profesoare au trecut la adunarea de fonduri prin subscripții, improvizând rapid pentru început un cămin într-un local pus la dispoziție pentru un timp limitat de Resortul

regional al învățământului pentru Ardeal. Au achiziționat apoi un spațiu pe care l-au amenajat și, ulterior, l-au și supraetajat. În cămin erau primite în primul rând studentele din ultimul an de studii și cele ale căror părinți erau împovărați, cu mulți copii. Căminul și-a îndeplinit scopul până în anul 1925.⁹⁹ Tot Alice Grințescu a deschis în gara din Cluj un birou de informații cu scopul de a întâmpina și îndruma tinerele fete sosite în oraș pentru consultații medicale sau cu intenția de a-și găsi un loc de muncă. Biroul a funcționat vreme de mai bine de zece ani după război.¹⁰⁰

La 7 aprilie 1921, Alice Grințescu a înființat o asociație feministă, care se adresa femeilor cu studii universitare, Asociația Femeilor Universitare Române. Cu sediul la Cluj, aceasta urma să acționeze pe întreg teritoriul României. Scopul ei era: facilitarea colaborării și prieteniei între femeile universitare *ale tuturor națiunilor și îndeosebi între femeile universitare române*, susținerea *intereselor morale* ale acestora, sprijinirea lor în înființarea și contribuirea la *opere femeiești folositoare*. Din asociație puteau face parte toate femeile licențiate care își manifestau dorința de a deveni membre active, singura condiție pentru a fi acceptate fiind aceea de a dispune de recomandări de la două membre ale acestei societăți. Au fost create trei secții: cea care se ocupa cu principiile de educație și școlarizare, cea de cooperare intelectuală, consacrată schimbului internațional de studenți și profesori, cu responsabilitatea de a-și susține membrele cu burse de studii în străinătate și o a treia secție, de asistență socială, cu preocupări în sfera organizării de cantine și cămine, spații de studiu pentru studente și femeile universitare.¹⁰¹

⁹⁷ *Actes de la Société helvétique des sciences naturelles. Partie administrative, 141 Session annuelle du 22 au 24 septembre 1961, à Bienne, 1961: 209-210.*

⁹⁸ Ciupea, Țărău, *Liberalii clujeni*, 166.

⁹⁹ Ion Grințescu, *Alice Grințescu. Necrolog* (1960), [Ana Glavce - Personal blog], <https://www.facebook.com/Glavce/about>.

¹⁰⁰ „De la Asociația femeilor universitare, secția Cluj”, *Universul*, 49, nr. 67, martie 1931: 6.

¹⁰¹ Andreea Dimitriu, *Le féminisme roumain et ses affinités avec le féminisme français (1918-1940)* (Angers: Université d'Angers, 2011), 148-149.

La înființare, președintă a fost Alice Grințescu din Cluj, vicepreședinte erau Alexandrina Șandru de la Cernăuți și Silvia Slăvescu de la Ploiești, de la București erau incluse Elena Drăgoșescu și Theodora Naneș. Funcția de secretară a asociației a fost ocupată de Nora Lemeny¹⁰², cu studii în litere la Cluj și Geneva, prima femeie doctor în litere a universității clujene, cunoscută pentru angajarea sa în mișcarea socialistă și implicarea ei în evenimentele din 1918, singura femeie aleasă în Marele Sfat Național, feministă convinsă, susținătoare a ideii egalității sexelor, a drepturilor politice și civile pentru femei.¹⁰³

Acestei asociații i s-au alăturat licențiate din diferite zone ale țării, construindu-se o coeziune între femeile cu studii superioare, unitate care încerca să contribuie la punerea în valoare a capacității de acțiune a femeii în toate domeniile vieții publice. A fost un aspect semnificativ, chiar dacă procentul licențiatelor din România nu depășea 0,6%, conform statisticilor din 1930.¹⁰⁴

O expresie particulară a mișcării feministe clujene a timpului a fost filiala clujeană a Grupării Femeilor Române. Organizația mamă s-a constituit în 1929 la București, la inițiativa Alexandrinei Cantacuzino, pe fondul confruntărilor de opinii dintre organizațiile de femei privind tactica de urmat după acordarea dreptului de vot și eligibilitate a femeilor în organele administrației locale. Acuzând partidele politice de politicianism și corupție, gruparea a proiectat ideea unui partid independent al femeilor, care ar fi putut asigura forță și libertate de acțiune pentru atingerea obiectivelor mișcării feministe și o asanare a vieții publice. În acest context, s-a fixat interdicția înscrierii membrilor

sale în partidele politice. Ideea a fost nuanțată în timp și, conform Statutului, scopul grupării a fost *pregătirea* femeilor pentru drepturi politice, pentru colaborarea la conducerea țării de pe poziții de egalitate cu bărbații. Principalul mijloc de acțiune prevăzut era propaganda pentru conștientizarea opiniei publice asupra necesității stringente a îmbunătățirii condiției femeii. Alexandrina Cantacuzino a pus fundamentele ideologice ale noii asociații, dezvoltând-o însă într-o direcție ce oglindea atracția exercitată asupra ei de autoritarism. În 1933, a propus reconstrucția țării pe baza corporatismului, reformă constituțională în acest spirit, în 1936, a susținut reglementarea activității femeilor pentru apărarea țării pentru dublarea numărului de combatanți activi. Discursurile Alexandrinei Cantacuzino au devenit tot mai naționaliste, culminând în 1937 cu solicitări ce invocau necesitatea conservării etnice prin legi restrictive privind acordarea dreptului de cetățenie, interdicția mariajelor mixte pentru salariații statului, susținerea cu ajutoare financiare a căsătoriilor eugenice între români, premii pentru familiile numeroase.¹⁰⁵ Discursul revendicativ de drepturi pentru femei a căpătat o notă particulară, necesitatea împuternicirii femeilor fiind argumentată prin prisma datoriei pe care le aveau de îndeplinit față de patrie.¹⁰⁶

Noua organizație s-a afirmat în anii '30 ca una dintre cele mai influente asociații de femei, având filiale în toate provinciile țării.¹⁰⁷ La Cluj, bazele filialei s-au pus în 1930, sub președinția Elenei Bratu care, ulterior, invocând numeroasele sarcini ce le avea de îndeplinit, a cedat locul Sofiei

¹⁰² Theodora Eliza Văcărescu, „Contexte de gen: roluri, drepturi și mișcări ale femeilor din România la sfârșitul secolului al XIX-lea și la începutul secolului XX”, *Sociologie românească*, XII, nr. 1-2 (2014): 107.

¹⁰³ Maria Vaida, „Femeile române și Marea Unire”, *Curtea de la Argeș*, IX, nr. 12 (97), decembrie 2018: 12.

¹⁰⁴ Dimitriu, *Le féminisme*, 149.

¹⁰⁵ Alexandra Petrescu, „Femeile și politica autoritară”, *Sfera Politicii*, XIV, nr. 120-122 (2006): 95-96.

¹⁰⁶ Cosma, *Femeile și politica*, 87.

¹⁰⁷ Ștefania Mihăilescu, *Din istoria feminismului românesc: studii și antologie de texte (1929-1948)* (Iași: Polirom, 2006), 25-26.

Metేశ.¹⁰⁸ Funcția de vicepreședintă ocupată până la acel moment de Sofia Metేశ, a revenit acum Elizei Constantinescu-Bagdat.

Originară din Buzău, Eliza Constantinescu-Bagdat a studiat la București și Sorbona, a susținut un doctorat la Universitatea din Fribourg, specializându-se în filologie modernă și clasică. Revenită în țară în 1925, a activat în învățământul preuniversitar la București și Buftea apoi, în 1927, s-a stabilit la Cluj, unde a ocupat un post didactic la Academia de Înalte Studii Comerciale și Industriale. Membră a Societății pentru pace a lumii de la Paris ca pacifistă activă, și-a manifestat angajamentul social și în alte societăți de femei clujene, ca Reuniunea Femeilor Creștine, Societatea Femeilor Ortodoxe.¹⁰⁹ Din activitatea sa editorială, sunt de amintit lucrările: *La Querela Pacis d'Erasmus* (1924) și teza sa de doctorat *De Vauban á Voltaire* (1925), iar pentru discursul ei feminist sunt relevante două conferințe ținute sub auspiciile Grupării Femeilor Române, publicate în broșuri, *Rolul femeii în familie și societate și Foloasele grupării femeilor*.

În anul 1934, în comitetul grupării figurau Raluca Ripan, cu doctorat în chimie, cadru didactic universitar, viitoare vicepreședintă, Olimpia Bârsan, soția directorului Teatrului Național, Zaharia Bârsan, Laetiția Ghidionescu, profesoară, soția universitarului Vladimir Ghidionescu etc.¹¹⁰

Lidera grupării clujene, Sofia Metేశ, o conferențiară vocală, a evoluat pe făgașul construit de Alexandrina Cantacuzino, fapt ilustrat și de titlurile unor conferințe susținute: *Misiunea românismului pentru românism, imperative românești; Femeia și drepturile*

publice; Femeia română și marile îndatoriri naționale etc.¹¹¹ În plan publicistic, cele mai multe din articolele Sofiei Metేశ au fost tipărite în Calendarele anuale ale Ligii Antirevizioniste, între care: *Datoria femeilor române față de neam și țară* (1937) sau *Din luptele din trecut ale femeilor române din Transilvania, pentru unitate națională* (1938).¹¹²

Antirevizionismul a devenit o componentă marcantă a discursului și acțiunilor grupării din Cluj. În noiembrie 1936, Sofia Metేశ a lansat un apel la acțiune antirevizionistă și i-a invitat pe membrii Comitetului Regional al Ligii Antirevizioniste la colaborare. S-a construit o legătură fructuoasă în organizarea de conferințe, manifestații, comemorări, a fost sprijinită cu fonduri publicarea unor articole cu conținut antirevizionist. Gruparea și Sofia Metేశ personal au sprijinit Comitetul Regional al Ligii Antirevizioniste în organizarea și desfășurarea, în 1937, a vizitei la Cluj a membrilor Parlamentului britanic, ducesa de Atholl, lady Layton și Miss Ratherborne, susținătoare a antirevizionismului românesc în străinătate.¹¹³

Elemente definitorii proprii activismului feminin clujean interbelic

În ansamblul său, activismul femeilor române s-a desfășurat la Cluj în cadrul a trei categorii de societăți: cele patronate de biserici (ortodoxă și greco-catolică), societăți caritabile cu activități de asistență socială, sanitară și societăți constituite ca forme de manifestare ale unor solidarități de gen, asociate cu: calitatea de creștin în cazul Reuniunii Femeilor Creștine (care ștergea diferențele confesionale dintre femeile

¹⁰⁸ „Adunarea generală a Grupării femeilor române, filiala Cluj”, *Universul*, 52, nr. 142, mai 1935: 9.

¹⁰⁹ Stan, „Eliza Constantinescu Bagdat”, 245-257.

¹¹⁰ Vasile Lechințan, „Sofia Metేశ (1892-1981), fruntașă a mișcării feministe ortodoxe din Clujul interbelic”, *Tabor*, XIV, nr. 12, dec. 2020: 30.

¹¹¹ Ivănescu, *Societatea Ortodoxă*, 188.

¹¹² Liviu Lazăr, *Mișcarea antirevizionistă din Transilvania în perioada interbelică* (Deva: Călăuza, 2003), 327-328.

¹¹³ *Ibid.*, 327-328.

române, sintagma afirmând indirect, în acest caz, sentimente antisemite și antimaghiare)¹¹⁴, nivelul educațional, în situația Asociației Femeilor Universitare Române; scopul emancipării femeii, în ipostaza Grupării Femeilor Române. Această clasificare nu exclude în totalitate interferența obiectivelor, regășibile în ipostaze secundare în cazul unei societăți sau alteia.

Membrele societăților au fost reprezentantele elitei românești clujene a timpului, în care un loc important l-a ocupat corpul academic clujean, profesoriimea românească în general, reprezentanții aparatului administrativ și ai armatei.

Între lidere s-au evidențiat figuri remarcabile ale mișcării femeilor din Transilvania perioadei antebelice (Ana Popp de Lemeni, Elena Pop Hossu-Longin, Eugenia Tripon etc.), care au menținut sub semnul unei anumite continuități caracterul activismului feminin local. Multe erau soții ale unor militanți în mișcarea națională a românilor de până la Unire, cu un trecut în activitatea reuniunilor de femei din spațiul transilvan, una din cele mai active componente ale militantismului național.¹¹⁵ Modalitățile specifice prin care activitatea femeilor în cadrul acestor reuniuni a fost sublimată de național au influențat evoluția mișcării femeilor și în perioada interbelică în spațiul clujean. În legătură cu profilul leadership-ului acestor societăți, mai constatăm că avem de-a face cu numeroase femei titrate, cu doctorate, dintre cele ce profesau, multe venind din învățământ. După Unire femeile maghiare au devenit model de asociere, în contextul în care s-a încercat instituționalizarea reprezentării intereselor minorității maghiare prin intermediul bisericii. Angajamentul social practicat era un aspect definitoriu al modului lor de viață.

Dacă în cazul societăților patronate de biserică religia era cea care aduna femeile într-o societate sau alta, în cazul celorlalte funcționau relațiile dintre membre sau cele intermediare de soți. De exemplu, în Asociația Femeilor Universitare, regula potrivit căreia aderențele aveau nevoie de două recomandări din partea membrilor societății presupunea relaționări anterioare. Apoi, în Reuniunea Femeilor Creștine, majoritatea membrilor erau soții de universitari de la Facultatea de Drept și Facultatea de Științe unde activa Gheorghe Bratu, soțul inițiatoarei societății. Un alt fenomen l-a menționat Lucreția Barbul în memoriile sale, și anume că, de obicei, „fiecare societate întrunea soțiile diferiților oameni politici, de exemplu, la Principele Mircea liberali, la Caritatea și Reuniunea Sf. Maria național-țărăniști, la Crucea Roșie soțiile de militari”.¹¹⁶ Pe de altă parte, femeile nu se simțeau legate exclusiv de activitatea unei societăți, practicând angajamente multiple în susținerea unor obiective specifice sau diverse, ori pur și simplu, un alt nivel al solidarității feminine locale.

Ideologic și discursiv pot fi decelate de asemenea câteva aspecte definitorii. Dacă în perioada antebelică activitatea femeilor române a fost concentrată în cadrul unei singure societăți, între războaie, deși asistăm la o multiplicare spectaculoasă (11 societăți ale femeilor române în 1929), nu s-au produs răsturnări față de perioada precedentă privind modelul feminin agreat și construit la nivel ideologic sau discursiv, care a fost doar readaptat noilor realități politice și specificului local. În Clujul interbelic, nu a fost abandonată postura militantă antebelică. Dacă atunci emanciparea națională și Unirea au fost obiectivele care au polarizat forțele naționale dincolo de diferențele de gen, după război, s-a

¹¹⁴ Stan, „Asociaționismul cultural”, 134-135.

¹¹⁵ Știgher, „Mișcarea feministă”, 439-440.

¹¹⁶ Lucreția Barbul, „Amintiri despre România Mare”, *Magazin Istoric*, Serie nouă, XXXVIII, nr. 6 (447), iun. 2004: 86.

continuat pe acest făgaș, femeile susținând acum consolidarea națiunii și afirmarea identității naționale.

Nu întâmplător, solidarizarea în jurul celor două biserici românești a fost deosebit de puternică. Femeile ortodoxe identificau biserica cu o cetate de rezistență din perioada luptei de emancipare națională și un simbol al victoriei, scut al devenirii naționale. „Biserica, subliniau într-un apel Elena Popescu Voitești și Sofia Meteș, a fost în trecutul durerilor noastre de neam subjugat, cetatea de rezistență unde sufletul iubitor de Dumnezeu al neamului nostru se pregătea în taină pentru ziua sfântă a libertății,[...] și astăzi, ea este semn al biruinții și pavăza viitorului nostru”.¹¹⁷ Exprimând crezul femeilor greco-catolice, Livia Boilă susținea: „Numai pe credința concretizată într-o biserică oarecare poți clădi omul întreg și o societate mai bună”.¹¹⁸

Femeile române se angajau să întărească și să ridice tot ceea ce era românesc în Clujul acelor vremuri. Dedicându-se demersului de ridicare a Catedralei Ortodoxe, urmăreau ridicarea unui simbol al românismului și întărirea spiritului românesc al Clujului. Elena Popescu Voitești sublinia: „Cred că după monumentul de la Mărășești, catedrala din Cluj este cel mai însemnat monument al României întregite. Acolo unde se înalță uriașe turnurile bisericilor de diferite rituri, unde răsună glasul clopotelor tuturor confesiunilor, turnurile bisericuței vechi sunt prea mici, prea modeste, iar glasul clopotelor ei prea închis, prea înăbușit. Ne trebuie un monument tainic impunător, cu cupole mari predominant, cu clopote al căror glas să străbată văzduhul, repetând de-a lungul

vremurilor victoria noastră și să fie urmașilor noștri simbol și confirmare a împlinirii visului nostru de secol”.¹¹⁹

Femeile au pus activitatea caritabilă în slujba conașionalilor cu o stare materială precară. Nu întâmplător, principala categorie vizată a fost cea a studenților români. Dacă funcționarea universității românești din Cluj intrase pe făgașul normalității, condițiile de viață ale studenților au progresat lent. Mulți studenți români proveniți din medii sărace se confruntau cu problema cazării și greutăți financiare.¹²⁰ Ajutorarea studenților români prin asigurarea de cămine, cantine, îngrijirea suferinșilor, chiar dacă nu a constituit principalul obiectiv al tuturor societăților de femei, a fost luat în considerare de marea lor majoritate. Acest angajament era conceput ca parte a contribuției femeilor la opera de refacere națională, cum arăta Olivia Deleu, motivând eforturile depuse în cadrul *Carității* prin: „... dorința de a contribui și noi, un grup de femei intelectuale, la marea operă a regenerării forțelor naționale, sub forma unei Societăți de binefacere”. Lupta cu tuberculoza prezentă în diverse medii sociale la acea vreme, dar mai ales în cele sărace, urmărea „salvarea tineretului atins de boala [...] ce bântuie în toate straturile societății, slăbind vitalitatea Neamului nostru”.¹²¹ Apoi, ajutorarea văduvelor, orfanilor și a celor proveniți din medii defavorizate a fost urmărită constant de mișcarea femeilor române clujene. Acțiunile s-au concentrat prioritar asupra cartierelor locuite în număr mare de conașionali, unde s-au înfăptuit opere sociale remarcabile (Căminul de zi pentru copii din Iris, Dispensarul *Principele Mircea* din Mănăștur).

¹¹⁷ Elena Popescu-Voitești, Sofia Meteș, [Apel semnat de Elena Popescu Voitești în calitate de președintă a societății ortodoxe și Sofia Meteș], *Renașterea*, V, nr. 44, 30 oct. 1927: 3-4.

¹¹⁸ Livia Boilă, „O pildă grăitoare. Raportul Comitetului Reuniunii „Sf. Maria” a Femeilor române greco-catolice

din Cluj pe anul 1923”, *Unirea*, XXXIV, nr. 17, 26 april 1924: 5-6.

¹¹⁹ Popescu-Voitești, „Societatea ortodoxă” (II), 4-5.

¹²⁰ Stan, „Asociaționismul cultural”, 134.

¹²¹ [Sanitarius], „Opera Carității”, 13-14.

Astfel, alături de religiozitate, caritatea și vocația pedagogică conturau modelul feminin agreat. În primul rând în familie, „Prin întregă viața ei, femeia trebuie să fie un simbol al virtuților credinței, pentru că în sufletul copilului rămâne ceea ce imprimă adevărata mamă” – sublinia Sofia Meteș, pentru că, „Educația tineretului nostru în spirit religios-moral este superioară oricărui alt sistem de educație”.¹²² În afara familiei, femeia trebuia să lupte tot ca educatoare pentru regenerarea neamului românesc, amenințat de pericole morale și crize sufletești, considerate „mai primejdioase decât inamicii bunurilor noastre materiale, decât dușmanii hotarelor țării chiar”, după cum remarca Livia Boilă.¹²³ Erau vizați copiii, tinerii, dar și muncitorii. Referindu-se la aceștia din urmă, Sofia Meteș sublinia: „Această lume de muncitori, amenințată și pândită la fiecare răspântie de drum de către vrăjmașii țării noastre, pentru a le otrăvi sufletele cu ideile distructive ale comunismului, dacă nu vom sta de veghe, salvându-i, noi toți cei cari avem datoria, mâine va deveni o permanentă primejdie pentru integritatea și viitorul scumpei noastre țări”.¹²⁴ Rolul de educatoare, acest angajament al femeilor în familie și societate, era considerat prin vocea Elenei Popescu Voitești „o mare operă socială, un important mijloc de apărare națională”.¹²⁵ Era o sarcină însemnată asumată în efortul de reconstrucție și construcție națională de după război: „Avem și noi femeile partea noastră de activitate [...] Ca în toate timpurile, femeia este îndrumătoarea sufletelor, apărătoarea datinelor strămoșești, păstrătoarea limbei și credinței; dela ea atârnă puterea morală a națiunii”.¹²⁶

În ce privește problema drepturilor femeii, o găsim explicită în special în abordările membrilor filialei clujene a Grupării Femeilor Române, ca societate de emancipare. Fără a relua particularitățile acesteia în cadrul orientărilor feministe românești ale timpului, vom aduce în atenție doar câteva manifestări locale, care nu făceau decât să accentueze diverse aspecte din panoplia ideatică a acestei societăți.

Condamnând faptul că femeilor le-au fost acordate doar drepturi electorale parțiale, Eliza Constantinescu-Bagdat recomanda concetățenilor sale să nu se înscrie în partidele politice, văzând în aceasta o posibilă complicitate la destrămarea țării. Cu participarea femeilor, administrația trebuia smulsă „de sub tirania conducerilor politice și din gheara agenților ce ocupă cele mai înalte slujbe administrative”. Politica trebuia să dispară din administrație. „[...] intervenirea femeilor în funcțiile administrative, sublinia ea, nu poate în niciun caz înrăi starea actuală de lucruri. Femeia (...) ar depune un capital îndoit de muncă oricare ar fi ramura care i s-ar deschide; ea ar contribui, desigur la clarificarea haosului în care ne zbatem, îndeplinind menirea de educatoare civică”. Emanciparea femeilor o raporta la gradul de civilizație al diferitelor națiuni și o considera o confirmare a nivelului acestuia.¹²⁷ La rândul ei, Sofia Meteș, evidențiind rolul jucat de femei în diverse momente ale istoriei României, concluziona într-una din conferințele sale că, acesta ilustrează suficient că misiunea femeii nu trebuia văzută numai în cadrul restrâns al familiei și că era iminentă acordarea de drepturi integrale femeilor române.¹²⁸ Interesul era de ordin

¹²² „Importanța educației religioase”, *Renașterea*, XV, nr. 18, 2 mai 1937: 7-8.

¹²³ Boilă, „O pildă grăitoare”, 5-6.

¹²⁴ Sofia Meteș, „Societatea Ortodoxă Națională a Femeilor Române - filiala Cluj. Raportul Dnei Secretară Sofia Meteș, citit la adunare a generală a Filialei, la 5 Maiu 1929”, *Renașterea*, VII, nr. 45, 10 nov. 1929: 1-4.

¹²⁵ Popescu-Voitești, „Darea de seamă”, 1-6.

¹²⁶ Popescu-Voitești, „Societatea ortodoxă” (I), 1-2.

¹²⁷ Eliza Constantinescu-Bagdat, *Rolul femeii în familie și societate* (Cluj: Tipografia Carmen, 1930), 18-19, 32-33.

¹²⁸ „Femeia română în trecutul Ardealului”, *Gazeta ilustrată*, IV, nr. 1-2, ian-febr. 1935: 22-23.

național, pentru că, „[...] femeile române, luptând pentru realizarea aspirațiilor lor, urmăresc, ca suprem scop, interesele superioare ale țării și ale neamului”. Sofia Meteș stăruia asupra necesității imperioase de a organiza energiile feminine românești, pentru a le putea pune în serviciul marilor cauze naționale, avându-se în vedere că „... astăzi femeile pretutindeni sunt propagatoare de curente și creatoare de opinii publice. Prin neprețuitul dar al iubirii ele au înalta misiune de a fi pregătitoarele păcii și dreptății pe pământ”.¹²⁹ Emanciparea femeii nu se reducea la o serie de drepturi acordate în scopul egalizării de gen, ci era accentuat modul în care aceste drepturi potențau capacitatea femeii de a sluji interesele naționale deci, era revendicată pentru beneficii de ordin național.

Concluzii

Concluzionând, se poate afirma că societățile de femei au constituit în Clujul interbelic un cadru de manifestare în primul rând în scopuri religioase, caritabile, culturale și educaționale ale inițiativelor româncelor provenite din elita românească a timpului. Unele societăți clujene au fost constituite la nivel local aspirând, în unele cazuri, spre extindere regională (Reuniunea Femeilor Creștine) sau girând constituirea de structuri federative (Reuniunea *Sfânta Maria* a Femeilor Române Greco-Catolice). Altele au fost filiale locale ale unor asociații cu audiență națională, cum a fost, de exemplu, în sfera societăților patronate de biserică Societatea Femeilor Ortodoxe, a celor caritabile societățile *Fondul Operelor de binefacere ale A.S.R. Principesa Elena* sau Societatea *Principele Mircea* pentru Protecția Copiilor în România, iar ca societate de emancipare a femeilor, Gruparea Femeilor Române.

Modelul liderului a fost cel al femeii educate, titrate, aparținând intelectualității, burgheziei clujene a timpului, pentru care activismul social era componentă a modului de viață, o normă de conduită socială unanim acceptată și asumată în epocă. Cauzele în susținerea cărora se angaja femeia, nu excludeau mobilizări multiple, activitatea în mai multe societăți cu profil diferit. Contactele și grupările femeilor se bazau pe relații de prietenie, apartenența la grupuri de interese comune, la grupuri construite pe interese profesionale comune sau afinități politice ale soțului, care se transferau în sfera relațională a partenerelor de viață.

Direcțiile de acțiune ale femeilor în cadrul societăților lor, dar și construcțiile ideologice și discursive pe care s-au fundamentat, au fost parte a construcției și afirmării identitare românești locale. Indiferent de specificul diverselor societăți ale femeilor prezentate, activitatea lor a fost subsumată regenerării, consolidării, apărării națiunii. Mișcarea femeilor române clujene s-a pus în slujba națiunii în toate ipostazele componentelor sale, servind acest obiectiv suprem asumat prin pietate, caritate, educație și chiar revendicarea emancipării femeii.

Neîndoielnic că profilul activismului feminin românesc clujean s-a aflat și sub influența unei puternice tradiții modelatoare. O parte din lidere veneau cu experiența practicii activității sociale, culturale și educative acumulată în vechile societăți de femei de dinainte de 1918, când mișcarea femeilor și-a asumat statutul de parte a celei de emancipare și pentru Unire a românilor. În noua conjunctură politică de după Unire, nu s-a produs o ruptură cu practicile trecutului, cadrul istoric care a fasonat realitățile locale postbelice a favorizat continuitatea și, eventual,

¹²⁹ „Femeia și drepturile publice – Conferință”, *Gazeta ilustrată*, III, nr. 1, ian. 1934: 22.

readaptarea, dar fără să producă răsturnări spectaculoase și o regândire revoluționară a mișcării femeilor care să așeze obiectivul emancipării femeii în altă lumină. Astfel, nu s-a produs o deschidere față de ideile radicale emancipatoare în sensul unui militantism pentru drepturi care să aibă în centrul ei și ca scop ultim emanciparea femeii.

Această evoluție, privită în context regional și național, permite de asemenea câteva constatări. Specificul mișcării feminine românești clujene, s-a pliat pe particularitățile unui curent regional al mișcării femeilor. În Transilvania, purtătorul de stindard a fost Uniunea Femeilor Române, federație a societăților de femei din Transilvania, constituită la 1913, la care au aderat, așa cum am arătat și în acest studiu, și societăți ale femeilor clujene, și care a reprezentat un curent tradiționalist, moderat în ansamblul mișcării feministe românești. Ideile feminismului radical, militant pentru revendicări maxime de drepturi pentru femei, nu a câștigat susținători în Transilvania, și nici la Cluj. Dovadă că, nici inițiativa constituirii unor filiale ale Asociației pentru Emancipare Civilă și Politică a Femeii Române, cu un program maximalist în sfera drepturilor femeilor, nu a avut succes în Transilvania, unde femeile beneficiau deja de drepturi civile obținute în perioada anterioară războiului, iar revendicarea drepturilor politice, ca și asumarea strategiei profesate de orientarea feministă radicală întruchipată în primul rând de Asociația pentru Emanciparea Civilă și Politică a Femeii Române, a fost privită cu unele rezerve. Apoi, o orientare feministă nouă care s-a prefigurat la sfârșitul deceniului al 3-lea al secolului al XX-lea în cadrul mișcării femeilor din România a fost reprezentată de Gruparea

Femeilor Române, care a promovat o interpretare distorsionată a drepturilor femeii, într-o construcție ideologică de sorginte antidemocratică, autoritaristă, cu puternice accente naționaliste. Aceasta și-a deschis mai multe filiale în Transilvania și, așa cum am arătat deja, a găsit audiență și la Cluj.¹³⁰

O înțelegere corectă a parcursului și particularităților mișcării femeilor clujene presupune cunoașterea și înțelegerea realităților locale ale timpului, fasonate de acțiunea conjugată a unei multitudini de factori, de la cei demografici (structură etnică), economici, sociali, la cei culturali, într-o nouă stare de fapt politică, statală, după 1918. Activitatea clujencelor s-a concentrat pe acești factori, urmărind generarea unor noi realități care să potențeze afirmarea identitară românească. Întărirea sentimentului religios în spiritul celor două biserici românești, concentrarea activității educative asupra tinerilor (elevi, studenți), a unor segmente populaționale delimitate pe criterii economico-sociale (muncitori) sau de gen (femei), ajutorarea conaționalilor nevoiași, preocupările pentru reducerea mortalității infantile, grija pentru combaterea unor boli sociale care marcau zone urbane locuite predominant de români, sprijinirea întreprinzătorilor români din economie și comerț, aducerea pe scena publică a unor manifestări culturale românești, contribuția la ridicarea unor simboluri românești arhitecturale și monumentale în spațiul public urban clujean, au fost tot atâtea modalități prin care activismul feminin a înțeles să contribuie și a contribuit la construcția și afirmarea identității locale românești.

¹³⁰ Cosma, *Femeile și politica*, 26-27, 71-87; Dimitriu, *Le féminisme*, 126-138, 242-248.